

Fragment willi „Śmigło” – siedziba Tatrzańskiej Stacji Terenowej Instytutu na Antałówce w Zakopanem (zdjęcie z „Chrońmy...” Tom 49, zeszyt 3, 1993), fot. Jan Druzgala

Centrum Badań i Ochrony Roślin Górskich (CBIORG) w Zakopanem jest interdyscyplinarnym ośrodkiem, którego zadaniami są: prowadzenie badań naukowych; ochrona *ex situ* rzadkich, zagrożonych i ginących gatunków roślin górskich; gromadzenie zbiorów i dokumentacji naukowej dotyczącej Tatr i Podtatrza oraz popularyzacja wiedzy dotyczącej roślinności górskiej.

Początki Centrum sięgają 1951 roku, kiedy z inicjatywy prof. Władysława Szafera i dr Zofii Radwańskiej-Paryskiej została utworzona na Antałówce w Zakopanem w zabytkowej willi „Śmigło” Tatrzańska Stacja Naukowa (przez długie lata kierowana przez Z. Radwańską-Paryską), związana z Komitetem Ochrony Przyrody PAN, kierowanym przez prof. W. Szafera. Od 1953 roku, po przekształceniu Komitetu w Zakład Ochrony Przyrody PAN, Tatrzańska Stacja Naukowa stała się placówką terenową Zakładu (od 1979 r. była to Tatrzańska Stacja Terenowa, która od 1993 r. działała w strukturze Instytutu Ochrony Przyrody PAN). Willa „Śmigło” została wybudowana w 1935 roku. Pod koniec II wojny światowej w budynku mieściła się podziemna filia Politechniki Warszawskiej.

CENTRUM BADAŃ I OCHRONY ROŚLIN GÓRSKICH

Stacja została powołana do prowadzenia badań przyrodniczych na obszarze Tatr i Podtatrza, od początku były to głównie badania botaniczne, w latach 80. także badania z ekologii i gleboznawstwa. O tym, jak potrzebna była taka placówka, świadczy liczba korzystających z jej „usług” naukowców i Instytucji. Już w pierwszym roku funkcjonowania stacji, czyli w 1951 roku, w dzienniku aktywności wpisano aż 162 pozycje (Z. Radwańska-Paryska: Wierchy 1952, tom 21: 232). Stacja była bazą naukową dla badaczy Tatr, którzy mogli korzystać z zakwaterowania, biblioteki, laboratorium, zielnika, ciemni fotograficznej i ogrodu doświadczalnego.

Kierownictwo stacji sprawowały kolejno: **dr Radwańska-Paryska** – współzałożycielka Stacji, kierowała placówką w latach 1951–1971, **prof. Jadwiga Gawłowska** – 1971–1976, **prof. Halina Piękoś-Mirkowa** – 1977–2010, a obecnie kierownikiem Centrum Badań i Ochrony Roślin Górskich jest **dr hab. Paweł Olejniczak**. W okresie rozkwitu placówki w latach 80. zespół pracowników obejmował osiem osób. W ciągu pierwszych 40 lat istnienia Stacji (do 1992 r.) jej pracownicy opublikowali 213 prac, w tym 110 publikacji naukowych i 27 popularnonaukowych.

Integralną częścią Centrum jest Ogród doświadczalny roślin górskich, utworzony pierwotnie jako Alpinarium z inicjatywy Towarzystwa Tatrzańskiego przez Mariana Raciborskiego w 1887 roku. Alpinarium – Ogród Roślin Tatrzańskich (mieszczący się przy ul. Zborowskiego w centrum miasta) w 1955 roku zostało przejęte na własność i przyłączone do Tatrzańskiej Stacji Naukowej. W 1983 roku Alpinarium uzyskało status ogrodu botanicznego oraz obecną nazwę **Górski Ogród Botaniczny im.**

Mariana Raciborskiego. Opiekę nad ogrodem pełniły: **Zofia Zwolińska** (1953–1969), **dr Zofia Radwańska-Paryska** (1970 r.), **mgr Anna Łobarzewska** (1971–1989), dzięki której powierzchnia ogrodu uległa dwukrotnemu zwiększeniu, a Alpinarium uzyskało status ogrodu botanicznego, zarejestrowanego w Międzynarodowym Stowarzyszeniu Ogródów Botanicznych, oraz **prof. Halina Piękoś-Mirkowa**.

Górski Ogród Botaniczny obejmuje grunty w dwóch lokalizacjach w Zakopanem. Część naukowa mieści się przy ulicy Antałówka 13, a udostępniona do zwiedzania część dydaktyczna – przy ulicy Krupówki 10a. Zajmując łączną powierzchnię 0,39 ha jest on jednym z najmniejszych ogrodów botanicznych w Polsce.

Ogród spełnia funkcję dydaktyczną i popularyzatorską. Kolekcja Ogrodu liczy ok. 600 gatunków roślin tatrzańskich należących do 290 rodzajów i 72 rodzin. Do roku 2020, kiedy Ogród został zamknięty dla zwiedzających z powodu pandemii, liczba odwiedzających osób wynosiła rocznie ok. 6 tys. Ogród udostępniony jest od czerwca do września.

Uprawa w ogrodzie jest ochroną *ex situ* zagrożonych składników flory tatrzańskiej. Ogród stanowi bank genów flory tatrzańskiej. Na nasiona roślin Ogród otrzymuje co roku zamówienia z kilkudziesięciu ogrodów botanicznych w kraju i za granicą. Spis nasion jest zawarty w wydanym co roku przez Instytut Ochrony Przyrody CBIORG PAN *Index Seminum Horti Botanici Montani*. Nad wybranymi gatunkami prowadzi się porównawcze badania w Ogrodzie i w Tatrzańskim Parku Narodowym w celu opracowania skutecznych sposobów ochrony i zachowania zasobów rzadkich i zagrożonych roślin tatrzańskich.

Więcej informacji o działaniach CBIORG we wcześniejszych wydaniach Chrońmy: zeszyt 3/2022, 1/2016.

Dzięki środkom finansowym uzyskanym z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego na realizację projektu dotyczącego ochrony roślin *ex situ* Ogród został w ciągu ostatnich kilkunastu lat gruntownie przebudowany. Utworzono laboratorium umożliwiające długoterminowe przechowywanie nasion w zamrażarkach niskotemperaturowych oraz mikropropagację roślin w warunkach *in vitro*. Ziemne prace budowlane objęły m.in. utworzenie skalniaków, potoku, stawku, torfowiska wysokiego i systemu nawadniania. Nadrzędną koncepcją Ogrodu jest utrzymanie jak najbardziej bogatej kolekcji roślin Tatr i Podtatrza, a szczególnie zachowanie reprezentatywnej części najbardziej zagrożonych populacji. Rozmieszczenie roślin w Ogrodzie ma odzwierciedlać układ występujących w Tatrach typowych siedlisk przypominając je nie tylko pod względem ukształtowania terenu czy właściwości podłoża, ale przede wszystkim pod względem kompozycji gatunków.

W ramach prowadzonego w CBIORG w latach 2017–2021 projektu **Ochrona *in situ* roślin poprzez wprowadzanie na stanowiska naturalne w Tatrzańskim Parku Narodowym** namnożono, zaaklimatyzowano i wyselekcjonowano sadzonki trzech gatunków roślin. Rośliny te wprowadzono na teren TPN zasilając skrajnie zagrożone i mało liczne populacje (głodek karyntyjski) lub odtwarzając stanowisko historyczne (saskańka słowacka). Populację starca cienistego – gatunku, który wyginął w skali kraju kilkadziesiąt lat temu, odtworzono skutecznie z roślin będących potomkami ostatniego obserwowanego w Polsce osobnika.